

Một số yếu tố nền tảng tư tưởng xây dựng chính sách của Tổng thống Nga Vladimir Putin¹

Nguyễn Thị Lê^(*)

Tóm tắt: Từ năm 2014, những tuyên bố của giới chức Nga và Tổng thống Vladimir Putin liên quan tới chính sách của Moscow đối với Ukraine đã gợi đến sự xuất hiện của một học thuyết mới nào đó về chính sách đối ngoại và an ninh của Nga, đặc biệt là liên quan đến không gian hậu Xô viết. Cho đến nay, tuy cách gọi có thể khác nhau, nhưng các nhà nghiên cứu đều ít nhiều tổng hợp và khái quát một số yếu tố quan trọng của học thuyết Putin/chủ nghĩa Putin này, trong đó nổi bật là: thế giới quan đế quốc (nhà nước trung ương tập quyền), tinh thần bảo thủ chống phương Tây, và yếu tố tôn giáo (Chính thống giáo). Bài viết tổng quan các tài liệu nghiên cứu trong và ngoài nước góp phần làm rõ các vấn đề nêu trên.

Từ khóa: Tư tưởng, Chính sách đối ngoại, Học thuyết Putin, Chủ nghĩa Putin, Tổng thống Nga Vladimir Putin

Abstract: Since 2014, statements by Russian officials and President Vladimir Putin regarding Moscow's policy toward Ukraine have suggested the emergence of a new doctrine on Russia's foreign and security policy, especially in relation to the post-Soviet space. Researchers have more or less summarized and concluded some basic elements of this Putin doctrine/Putinism, in which the most prominent are: imperial worldview (centralized state), anti-Western conservative spirit, and religious factor (the Orthodox). This paper reviews domestic and foreign documents that contribute to clarifying the above issues..

Keywords: Ideology, Foreign Policy, Putin Doctrine, Putinism, Russian President Vladimir Putin

Ngày nhận bài: 30/5/2024; Ngày duyệt đăng: 01/8/2024

1. Mở đầu

Ông Vladimir Putin trở thành Tổng thống của Liên bang Nga lần đầu tiên vào

năm 1999, lãnh đạo một đất nước đang tìm cách xoay sở sau một thập kỷ rưỡi khủng hoảng. Nga đã phải tuyên bố tạm dừng trả nợ nước ngoài, các nhà đầu tư nước ngoài khi đó có quan điểm bi quan về tương lai của nước Nga. Kể từ đó, ông Putin đã kiến tạo lại nước Nga như một cường quốc. Cho đến nay, sau khoảng hai thập kỷ, nền kinh tế Nga đã vượt qua hai cuộc khủng hoảng tài chính (năm 2008 và năm 2014), nước Nga trở thành một tác nhân chính trị toàn

¹ Bài viết là kết quả nghiên cứu của Đề tài cấp cơ sở năm 2024 “Các chính sách, chiến lược nổi bật của nước Nga giai đoạn 2012-2023”, do ThS. Nguyễn Thị Lê chủ nhiệm, Viện Thông tin Khoa học xã hội chủ trì.

(*) ThS., Viện Thông tin Khoa học xã hội, Viện Hàn lâm Khoa học xã hội Việt Nam;
Email: lenguyen22@gmail.com

cầu theo đuổi các chính sách chủ động ở Trung Đông, châu Á và châu Âu. Năm 2022, Tổng thống Nga V. Putin quyết định tiến hành “chiến dịch quân sự đặc biệt” tại Ukraine, điều này đã khiến cả thế giới chấn động và nhìn nhận đây là sai lầm chiến lược lớn của ông. Giới nghiên cứu quốc tế cho rằng, Tổng thống V. Putin dường như đã đánh giá thấp sự gắn kết và ý chí kháng cự của Ukraine, sự thống nhất và quyết tâm của phương Tây cũng như sự phản đối kịch liệt của người dân trong nước và sự cảnh giác của giới tinh hoa Nga. Cuộc chiến này dường như cũng cho thấy một xu hướng phát triển về địa chính trị, địa kinh tế, sự hình thành một thế giới đa cực mới và một trật tự quốc tế mới, do đó việc các học giả, các nhà nghiên cứu nhìn nhận, xem xét kỹ lưỡng hơn những động lực, mục tiêu và tham vọng, cơ sở hành động của nước Nga nói chung, của Tổng thống V. Putin nói riêng là hết sức cần thiết; qua đó đánh giá về triển vọng, tương lai của nước Nga trong bối cảnh cuộc chiến tại Ukraine đến nay vẫn chưa có hồi kết.

2. Thế giới quan đế quốc về một cộng đồng văn minh tự nhiên, với nước Nga là trung tâm

Từ năm 2014 đến nay, những hành động của Tổng thống Nga V. Putin đang được thúc đẩy bởi một loạt nguyên tắc chính sách đối ngoại và an ninh của Nga, được các nhà nghiên cứu Marek Menkiszak (2014), Angela Stent (2022), Tiberio Graziani (2023) gọi là “học thuyết Putin” (Putin doctrine) hay Fareed Zakaria (2014), Brian Taylor (2018), Mikhail Suslov (2024) gọi là “chủ nghĩa Putin” (Putinism), phần nào cho thấy những yếu tố về nền tảng tư tưởng xây dựng chính sách của nước Nga dưới sự lãnh đạo của ông Putin hiện nay. Hầu hết các lập luận cốt lõi của tư tưởng này không phải là mới,

nhưng gần đây chúng đã được trình bày một cách cởi mở hơn và cấp tiến hơn.

Menkiszak (2014) cho rằng, những lập luận theo học thuyết Putin liên quan đến vai trò của Nga như là người bảo vệ các cộng đồng nói tiếng Nga ở nước ngoài và bảo đảm quyền lợi của họ, cũng như việc hiểu rõ về mối quan hệ láng giềng tốt đẹp (thực tế có nghĩa là chủ quyền hạn chế) là điều kiện tiên quyết phải được đáp ứng để Moscow có thể công nhận độc lập và toàn vẹn lãnh thổ của các quốc gia hậu Xô viết. Theo đó, học thuyết Putin được cho là một bản phác thảo về nền tảng khái niệm cho sự thống trị của Nga ở không gian hậu Xô viết (bao gồm 15 nước cộng hòa sau sự tan rã của Liên Xô năm 1991), biện minh cho những nỗ lực khôi phục sự thống nhất của “dân tộc Nga” (hay rộng hơn là cộng đồng nói tiếng Nga), trong một khối theo đuổi sự hội nhập chặt chẽ (Liên minh kinh tế Á-Âu), hoặc thậm chí trong một quốc gia duy nhất bao gồm ít nhất là một phần của khu vực đó. Như vậy, nó đặt ra một thách thức đối với phương Tây, vốn được Moscow coi là đối thủ chính trong kế hoạch của Nga nhằm xây dựng một trật tự mới ở châu Âu (Âu-Á) vốn sẽ làm suy yếu trật tự thời hậu Chiến tranh Lạnh.

Gần đây, tại Câu lạc bộ Thảo luận quốc tế Valdai diễn ra ở Sochi từ ngày 02-05/10/2023 với chủ đề “Đa cực công bằng: làm thế nào để đảm bảo an ninh và phát triển cho tất cả mọi người”, bài phát biểu của Tổng thống V. Putin là một điểm nhấn quan trọng, mà theo nhận định của Chủ tịch Tổ chức *Vision & Global Trends* Tiberio Graziani (2023), 6 nguyên tắc địa chính trị của Nga do ông Putin nêu lên là kim chỉ nam, là chiếc la bàn cho một trật tự thế giới mới; sáng kiến này có thể được gọi là học thuyết Putin, trái ngược hẳn với chính sách bá quyền của phương Tây trong 30 năm qua.

Nghiên cứu của Menkiszak (2014) cũng chỉ ra điểm khởi đầu trong học thuyết Putin nằm ở thế giới quan, trong đó giả định sự tồn tại của một cộng đồng văn minh tự nhiên, với nước Nga là trung tâm. Cộng đồng đó có dạng các vòng tròn đồng tâm, vòng tròn đầu tiên dựa trên mối quan hệ chặt chẽ trước hết giữa Nga và Ukraine, thứ hai là với Belarus. Ông đưa ra minh chứng bằng việc Tổng thống V. Putin từng phát biểu tại Câu lạc bộ Valdai vào tháng 9/2013 rằng nước Nga thống nhất sẽ bao gồm Ukraine và Belarus, và thành lập một quốc gia Nga gồm ba phần đặc biệt (Nga, Ukraine và Belarus), trong đó về cơ bản là ba dân tộc có một giáo hội chung, một cội nguồn tinh thần chung và một vận mệnh chung.

Bản sắc của không gian hội nhập hậu Xô viết này phải dựa trên một cộng đồng văn minh và tinh thần đặc biệt được cho/ gọi là “thế giới Nga” (Russkiy mir). Thuật ngữ này có một số ý nghĩa trong diễn ngôn tiếng Nga, cũng thường được Tổng thống V. Putin định nghĩa là cộng đồng của những người nói tiếng Nga tập trung quanh Nga, đồng nhất với tôn giáo và văn hóa Chính thống giáo và cùng trân trọng những giá trị chung, bất kể quốc tịch và nguồn gốc dân tộc. Theo quan điểm này, cộng đồng Nga - Ukraine sẽ tạo thành cốt lõi của “thế giới Nga”, tất cả các cộng đồng nói tiếng Nga ở không gian hậu Xô viết tạo nên khu vực cơ bản bao quanh nó, và theo nghĩa rộng nhất, thuật ngữ “thế giới Nga” bao gồm những người trên khắp thế giới đáp ứng ba tiêu chí này.

Yếu tố này phân nào trùng khớp với nội dung cốt lõi của học thuyết Tân Á-Âu (Neo-Eurasianism) của Aleksandr Gelievich Dugin (Hồ Sĩ Quý, 2022). Nhà triết học cực hữu Dugin được coi là “bộ não của Putin”, “Rasputin của Putin”, “cổ vấn

tinh thần” (Barbashin và cộng sự, 2014) của Điện Kremlin với tư cách là người tiên phong về mặt ý thức hệ đằng sau các động thái của Nga nhằm tái khẳng định tham vọng đế quốc, đặc biệt là đối với Ukraine. Dugin coi các quốc gia trong đất liền của lục địa Á-Âu, với trung tâm là Nga, đối lập một cách tự nhiên với thế giới các nước ven biển do Mỹ, và trước đó là Anh, dẫn đầu. Học thuyết Tân Á-Âu của ông là sự kế thừa những ý tưởng chống phương Tây của Nga có từ thế kỷ XIX, nhưng được làm sắc nét thêm bằng hoài niệm về quá khứ của nước Nga thời Sa hoàng vĩ đại và một phần thời Liên bang Xô viết hùng mạnh. Theo Hồ Sĩ Quý (2022), luận thuyết cơ bản của Dugin là: nhân tố địa lý mới là nguyên nhân cốt lõi tạo ra sức mạnh Nga xưa và nay chứ không phải nhân tố kinh tế, từ đó kêu gọi người Nga phải có sứ mệnh phục hưng quá khứ, chống lại phương Tây và NATO, chinh phục các dân tộc xung quanh và vĩnh viễn làm chủ trung tâm lục địa Á-Âu.

Khó có thể đánh giá một cách chính xác về mức độ ảnh hưởng (hoặc được cho là khả năng ảnh hưởng) của Dugin đối với các chính sách đang được ông Putin thực thi với Ukraine. Dù có những ý kiến bác bỏ điều này, nhưng trên thực tế có thể thấy, việc Tổng thống V. Putin phát động “chiến dịch quân sự đặc biệt” tại Ukraine từ năm 2022 dường như là hiện thực hóa những ý tưởng mà Dugin đã thúc đẩy từ đầu thập niên 1990, thể hiện nỗ lực tái thiết đế chế Liên Xô hoặc ít nhất là xây dựng vùng ảnh hưởng mới đối với các nước lân cận với kế hoạch tổng thể của Nga trong các lĩnh vực năng lượng, không gian mạng và chính trị (Hunter, 2022). Trong bài “Về sự thống nhất lịch sử của người Nga và người Ukraine” (năm 2021), Tổng thống V. Putin viết rằng Ukraine đang bị biến thành “bàn đạp chống lại Nga”. Ông Putin

cũng tin rằng Nga có quyền tuyệt đối đối với một khu vực có lợi ích đặc biệt trong không gian hậu Xô viết. Nghĩa là, các nước láng giềng thuộc Liên Xô cũ như Ukraine và các nước hậu Xô viết khác - cũng như Thụy Điển và Phần Lan, không nên tham gia bất kỳ liên minh nào bị coi là thù địch với Moscow, đặc biệt là NATO hoặc Liên minh Châu Âu (EU), mà chỉ nên cam kết trung lập vĩnh viễn. Điều này là do sự mở rộng về phía Đông của NATO (thực chất là bành trướng thế lực của Mỹ) sẽ khiến Nga mất dần phạm vi ảnh hưởng, tuyến phòng thủ của phương Tây kéo dài tới tận biên giới Nga sẽ đi ngược lại lợi ích của Nga, gây ra những bất lợi lớn như Nga sẽ bị cô lập ở châu Âu, trở thành nạn nhân của chủ nghĩa ly khai được hậu thuẫn bởi phương Tây, an ninh Nga có nguy cơ bị đe dọa vì lực lượng quân sự của NATO tiến sát biên giới (nếu Ukraine gia nhập NATO, trong khi Nga luôn coi Ukraine là một phần lãnh thổ không thể tách rời mà họ gọi là “nước Nga nhỏ”) (Nguyễn Hồng Nhung, 2022), đồng thời, thế cân bằng sức mạnh giữa Nga và NATO bị phá vỡ.

Chủ nghĩa Putin (Putinism), theo quan điểm của Brian Taylor (2018), trước hết là cam kết về chủ nghĩa nhà nước (chế độ trung ương tập quyền) và xây dựng nhà nước này của Nga. Do đó, việc “khôi phục toàn vẹn lãnh thổ” của đất nước và “củng cố nhà nước” là hai nội dung quan trọng. Theo quy tắc của chủ nghĩa Putin, Nhà nước có quyền tối thượng đối với xã hội và cá nhân. “Hệ tư tưởng nhà nước chính” đối với người Nga là quan điểm cho rằng nhà nước là “linh thiêng và không thể chia cắt” - sự vĩ đại và lợi ích của nó cao hơn bất kỳ cá nhân công dân nào”. Tính tối thượng này được phản ánh trong khái niệm truyền thống của Nga về một “nhà nước phục vụ” - không phải là nhà nước cung cấp dịch vụ

cho công dân của mình mà mong đợi công dân phục vụ mình. Khái niệm về quyền tối thượng của Nhà nước đặc biệt mạnh mẽ ở KGB (Ủy ban An ninh Quốc gia - Комитет государственной безопасности), nơi ông Putin và nhiều đồng minh thân cận nhất bắt đầu sự nghiệp. Các đặc vụ KGB tự coi mình là người phục vụ Nhà nước ở đỉnh cao, tầng lớp ưu tú, “thanh kiếm và lá chắn” của Nhà nước.

Đối với Tổng thống V. Putin, Nhà nước Nga, dù hướng nội hay hướng ngoại, đều phải hùng mạnh, bởi nếu địa vị yếu thế trên trường quốc tế sẽ khiến Nga rơi vào vòng nguy hiểm. Ông Putin coi đây là sứ mệnh lịch sử của mình nhằm khôi phục vị thế của Nga như một trong những cường quốc thế giới, được đối xử giống như Liên Xô trước đây (Stent, 2022). Kinh nghiệm lịch sử nước Nga cho thấy, một quốc gia như Nga chỉ có thể tồn tại và phát triển trong các đường biên giới hiện có nếu đó là một cường quốc. Trong mọi thời kỳ đất nước còn yếu kém - về chính trị hay kinh tế - nước Nga luôn luôn và chắc chắn phải đối mặt với nguy cơ sụp đổ. Chính bởi vậy, vào cuối nhiệm kỳ tổng thống thứ hai, ông Putin đã được ghi nhận vì đã hoàn thành mục tiêu này, khi tuyên bố vào năm 2008 rằng Nga đã trở lại trường quốc tế với tư cách là một quốc gia hùng mạnh.

Từ những quan điểm về việc xây dựng Nhà nước và cường quốc Nga như trên, đường lối và nguyên tắc trong chính sách đối ngoại và an ninh của Nga được định hướng như sau (Menkiszak, 2014): *Thứ nhất*, Nga hành động với tư cách là người bảo đảm và bảo vệ quyền lợi của người nói tiếng Nga. *Thứ hai*, mối quan hệ láng giềng tốt đẹp là điều kiện tiên quyết để Moscow công nhận độc lập và toàn vẹn lãnh thổ. Theo đó, điều kiện cơ bản dường như là: Quốc gia đó không được tham gia

vào các quá trình hội nhập thay thế cho các cấu trúc do Nga kiểm soát (có thể là chính trị, kinh tế hoặc quân sự), và chắc chắn không được tham gia vào các cấu trúc hội nhập của phương Tây (EU và đặc biệt là NATO); Nhà nước này phải tôn trọng đầy đủ các quyền chính trị và văn hóa của cư dân nói tiếng Nga; Quốc gia này nên tham gia sâu vào quá trình hội nhập kinh tế và chính trị Á-Âu do Moscow chỉ đạo và kiểm soát (thông qua tư cách thành viên trong Liên minh Kinh tế Á-Âu), nếu sự tham gia của họ phù hợp với lợi ích của Nga. *Thứ ba*, lợi ích quốc gia, sự thật và công lý trên pháp luật. *Thứ tư*, sử dụng vũ lực một cách hợp pháp để bảo vệ đồng bào. Kể từ khi Liên bang Nga được thành lập, một trong những ưu tiên được tuyên bố của nước này là bảo vệ người dân Nga (hoặc nói tiếng Nga) ở nước ngoài, đặc biệt là ở không gian hậu Xô viết theo hai tiêu chí ngầm, liên quan đến nhau đối với bất kỳ quyết định sử dụng lực lượng quân sự nào: đó là, theo Nga, sự tồn tại của một mối đe dọa nghiêm trọng đối với an ninh (đặc biệt là tính mạng và sức khỏe thể chất) của người dân nói tiếng Nga (công dân Nga và/hoặc đồng bào Nga và/hoặc binh lính Nga đóng quân ở nước ngoài); hoặc, có yêu cầu hỗ trợ từ những người đó đối với Nga.

3. Tinh thần bảo thủ mang đậm bản sắc chống phương Tây

Về cơ bản, Điện Kremlin vẫn cho rằng phương Tây chống Nga vì vai trò lãnh đạo của Mỹ trong cộng đồng phương Tây. Trong nhiều năm, giới lãnh đạo Nga, đặc biệt là Tổng thống V. Putin, thường đưa ra những cáo buộc chống lại phương Tây, đặc biệt là Mỹ, cho rằng họ thường xuyên vi phạm luật pháp quốc tế, sử dụng chính sách vũ lực và theo đuổi cách tiếp cận thuộc địa mới một cách hiệu quả nhằm củng cố vị thế địa chính trị của mình (Menkiszak, 2014).

Trong bài phát biểu tại Hội nghị An ninh ở Munich vào tháng 02/2007, Tổng thống V. Putin phản đối một thế giới đơn cực với một trung tâm quyền lực, một trung tâm lực lượng, một trung tâm ra quyết định, một thế giới của một ông chủ, một chủ quyền (<http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/24034>). Năm 2014, ông Putin còn cáo buộc Mỹ đang cố gắng thống trị, “làm lại toàn bộ thế giới” dựa trên lợi ích riêng (Theo: Anishchuk, 2014). Do vậy, chủ nghĩa Putin cho rằng Nga cần tái lập mình thành một cường quốc để có thể hợp tác với các cường quốc khác như Trung Quốc nhằm thách thức và thay thế trật tự quốc tế được cho là bất công do Mỹ thiết lập sau Chiến tranh Lạnh (Taylor, 2018). Angela Stent (2022) cũng nhận định, yếu tố cốt lõi của học thuyết Putin là khiến phương Tây phải đối xử với Nga như đối với Liên Xô trước đây, tức là như một cường quốc được tôn trọng và khiến nước khác phải lo sợ, với các đặc quyền trong khu vực lân cận và có tiếng nói trong mọi vấn đề quốc tế quan trọng. Theo ông Putin, nước Nga có quyền tuyệt đối để có một vị trí trên bàn đàm phán trong tất cả các quyết định quốc tế lớn. Phương Tây nên công nhận Nga thuộc hội đồng quản trị toàn cầu với vai trò như một siêu cường năng lượng, hạt nhân và địa lý.

Nga phải là một cường quốc để không bị loại ra khỏi các vấn đề toàn cầu, đồng thời còn có thể chống lại những hành vi xâm phạm chủ quyền của quốc gia. Các mối đe dọa đối với chủ quyền của Nga không hẳn là quân sự mà là chính trị, mặc dù giới tinh hoa quân sự và chính trị Nga cũng lo ngại về những mối đe dọa quân sự. Đặc biệt, Nga cần phải mạnh mẽ để có thể chống lại áp lực thay đổi hệ thống chính trị trong nước và đứng lên chống lại những người “lên lớp” Nga về những khiếm khuyết của hệ

thống chính trị trong nước. Một biểu hiện của tư tưởng này là quan niệm về “dân chủ có chủ quyền” (sovereign democracy) do Vladislav Surkov - Phó Chánh văn phòng của Tổng thống V. Putin, truyền bá năm 2006. Theo Surkov, từ “chủ quyền” quan trọng hơn từ “dân chủ”, đồng thời lập luận rằng Nga phải theo đuổi quan niệm riêng của mình về dân chủ mà không có sự can thiệp từ bên ngoài (Theo: Okara, 2007).

Khát vọng trở thành một quốc gia mạnh cả bên trong lẫn bên ngoài với năng lực chống lại các áp lực của phương Tây nhằm làm suy yếu nước Nga có liên quan đến tư tưởng cốt lõi khác của chủ nghĩa Putin, đó là chủ nghĩa bài phương Tây nói chung và chủ nghĩa chống Mỹ nói riêng. Theo quan điểm này, trong hơn một thập kỷ qua, phương Tây đã cố gắng thay đổi cán cân quyền lực ở Á-Âu để chống lại Nga, với mục tiêu cuối cùng là lật đổ ông Putin. Các nhà lãnh đạo Nga tin rằng, Mỹ đã phát triển công nghệ “cách mạng màu” như một hình thức chiến tranh chính trị chống lại Nga. Một loạt cuộc nổi dậy, bề ngoài có vẻ là do gian lận bầu cử hoặc do các nhà lãnh đạo tham nhũng và không được lòng dân gây ra, thực ra đều do Washington kích động. Taylor (2018) nhận định, Nga cho rằng, “Cách mạng Cam” năm 2004 và “Cách mạng Maidan” năm 2014 ở Ukraine đều là theo cách tiếp cận kích động này của Mỹ, và cả những biến động khác trong khu vực cũng được diễn giải tương tự. Các cuộc nổi dậy ở Trung Đông trong Mùa xuân Ả Rập, đặc biệt là các cuộc nổi dậy ở Libya và Syria, cũng được coi là nỗ lực của phương Tây nhằm đưa các chế độ mới lên nắm quyền bằng bạo động cách mạng.

Một yếu tố tư tưởng khác của chủ nghĩa Putin là chủ nghĩa bảo thủ nhưng có lẽ chính xác hơn là chủ nghĩa chống lại chủ nghĩa tự do. Không giống như ở Mỹ, chủ

nghĩa bảo thủ và chủ nghĩa tự do được sử dụng ở đây là theo các thuật ngữ ở châu Âu (bao gồm cả ở Nga) và trong triết học chính trị có xu hướng nhấn mạnh tầm quan trọng của các quyền và tự do cá nhân, đồng thời có quan điểm tích cực nói chung về bản chất con người và khả năng tiến bộ hợp lý. Ngược lại, những người bảo thủ có xu hướng nhấn mạnh tập thể hơn cá nhân, hoài nghi hơn về bản chất con người, ưu tiên trật tự và truyền thống hơn là thay đổi và cải cách. Việc Tổng thống V. Putin theo đuổi hệ tư tưởng bảo thủ trở nên rõ ràng nhất trong nhiệm kỳ tổng thống thứ ba (năm 2012). Các bài phát biểu và văn bản trong chiến dịch tranh cử tổng thống năm 2012 của ông Putin nhấn mạnh tầm quan trọng của các giá trị truyền thống bao gồm: quyền lực nhà nước mạnh mẽ, ổn định chính trị, trật tự xã hội phân cấp, lòng yêu nước và mô hình gia đình truyền thống. Theo ông, những giá trị này đã bị phương Tây từ chối, vì vậy ông cáo buộc phương Tây không chỉ sửa đổi các tiêu chuẩn đạo đức và làm mờ nhạt bản sắc dân tộc và văn hóa Nga, mà thậm chí còn coi cái thiện ngang bằng với cái ác, đồng thời giới tinh hoa phương Tây đang cố gắng áp đặt những giá trị tự do này lên cả xã hội phương Tây và phi phương Tây khiến một mô hình phát triển được cho là tiến bộ sẽ dẫn đến sự thoái trào, man rợ và đổ máu (Rodkiewicz, 2015).

Năm 2013, trong bài phát biểu thường niên trước Quốc hội, Tổng thống V. Putin bảo vệ các giá trị truyền thống và tinh thần, tuyên bố đây là một “quan điểm bảo thủ” giúp xã hội Nga không rơi vào “bóng tối hỗn loạn, trở lại trạng thái nguyên thủy” (Theo: Taylor, 2018). Hệ tư tưởng bảo thủ này của ông Putin thể hiện rằng, do bắt nguồn từ truyền thống, xã hội (nhân dân) Nga gắn liền với các giá trị bảo thủ, kêu gọi vun đắp mô hình truyền thống của một

gia đình lớn với nhiều con, cũng như khôi phục lại Giáo hội Chính thống giáo (và các tôn giáo truyền thống khác) như nguồn gốc của các nguyên tắc đạo đức trong đời sống xã hội và cộng đồng.

4. Yếu tố tôn giáo trong học thuyết Putin

Nghiên cứu của Nguyễn Văn Dũng (2018) cho thấy, với người dân Nga, nói đến nước Nga tức là nói đến Chính thống giáo, mối quan hệ chặt chẽ giữa tôn giáo và dân tộc được bộc lộ rõ ràng qua luận đề: “Nước Nga - có nghĩa là Chính thống giáo”. Với luận đề này, những nhà lãnh đạo hiện nay ở Nga muốn hướng đến việc lấy tinh thần dân tộc Nga làm bệ phóng đưa nước Nga trở lại vị trí siêu cường.

Giáo hội Chính thống giáo Nga (Русская православная церковь) có tên pháp lý thay thế là Tòa Thượng phụ Moskva và toàn nước Nga (Московский патриархат и всея Руси), là một trong các giáo hội Chính Thống giáo phương Đông độc lập và hiệp thông với nhau. Giáo hội Chính thống giáo Nga chính thức đứng ở bậc thứ năm ngay sau các Tòa Thượng phụ Hy Lạp cổ là Constantinopolis, Alexandria, Antiokhia và Jerusalem. Với người Nga, nói đến dân Slavơ nghĩa là nói đến Chính thống giáo. Người Nga cho rằng, nước Nga là quốc gia duy nhất hoàn toàn theo Chính thống giáo, cho dù vẫn có những tín đồ của các tôn giáo, tín ngưỡng khác (Dẫn theo: Nguyễn Văn Dũng, 2018).

Trên thực tế, Chính thống giáo được xem là đã truyền bá vào đất nước của những người Nga cổ vào khoảng cuối thế kỷ thứ IX, đầu thế kỷ thứ X. Nhưng phải tới thế kỷ XVI, nó mới chính thức được xem là quốc đạo của nước Nga Sa hoàng, thành lập từ một số tiểu vương quốc. Thời Xô viết, vị thế của giáo phái Chính thống không được coi trọng cho đến tận năm 1964 khi Đảng Cộng sản Liên Xô thay đổi chính sách ứng

xử với Giáo hội Chính thống giáo. Những năm 1960, 1970, một số cha cố được cho là người của KGB gài vào, từ đó khiến Giáo hội Chính thống giáo Nga ít nhiều theo đuổi các mục tiêu có tính chất chính trị. Kể từ khi Liên Xô tan rã, không chỉ Nhà thờ Chính thống giáo được tôn lên như quyền lực thứ năm, mà đức tin vào Chính thống giáo cũng dần đóng cả vai trò tín điều chính trị cho quốc gia, trong đó có quân đội Nga.

Giáo hội Chính thống giáo Nga nổi lên như một nguồn kiến lập các tri thức, tư tưởng quan trọng vào giữa những năm 2000, nhận được sự tin tưởng và ủng hộ hữu hình của người dân Nga, đồng thời tán thành một loạt quan điểm chính trị xã hội phức tạp, được hệ thống hóa và thông qua vào năm 2000 như là Cơ sở của Học thuyết Xã hội. Bất chấp nguyên tắc tách biệt giữa Nhà nước và nhà thờ (Điều 14 của Hiến pháp), nhưng nhà thờ không thể tách khỏi xã hội Nga, nơi mà các giá trị được hình thành dưới ảnh hưởng mang tính quyết định của Kitô giáo. Từ đó, Giáo hội phải được coi là tiếng nói tối thượng đưa ra phán quyết của mình về các khía cạnh đạo đức của tất cả các vấn đề liên quan đến xã hội.

Năm 2007, kỷ niệm 90 năm Cách mạng tháng Mười Nga, có lẽ là năm bản lề để thể hiện quan điểm về tôn giáo trong “học thuyết Putin”, ông Putin tuyên bố: “Tín ngưỡng truyền thống của nước Nga và lá chắn hạt nhân chính là các thành tố để củng cố vị thế của Nhà nước Nga, tạo nên các tiền đề cần thiết để đảm bảo an ninh cả bên trong và bên ngoài cho nước Nga” (Dẫn theo: Nguyễn Văn Dũng, 2018). Tín ngưỡng truyền thống ở đây được hiểu rõ là Chính thống giáo Nga - đã được tôn lên như một trong số những quyền lực ở nước Nga. Từ năm 2009 đến năm 2014, sự hiện diện của Giáo hội Chính thống giáo Nga trong các khu vực công như trường học,

quân đội,... trở nên đặc biệt rõ ràng đã củng cố chương trình nghị sự về các giá trị truyền thống của giới lãnh đạo Nga. Vị thế cao hơn của Giáo hội trong chế độ chính trị hiện tại của Nga đã được ghi trong Hiến pháp sửa đổi ngày 01/7/2020, khi một loạt tuyên bố về hệ tư tưởng như nguyên tắc nhà nước phải lưu giữ kỷ ức về tổ tiên đã truyền lại lý tưởng và niềm tin vào Chúa cho nước Nga (Điều 67.1, 2) đã được bổ sung (Theo: Suslov, 2024).

Suslov (2024) cho rằng, tầm quan trọng của Giáo hội Chính thống giáo Nga trong việc hình thành hệ tư tưởng của chế độ là không thể chối cãi, nhưng thường bị phóng đại hoặc hiểu sai. Đặc biệt là kể từ cuộc khủng hoảng Ukraine năm 2014, tuyên bố về quyền tự trị của Giáo hội Chính thống Ukraine vào năm 2019 và đại dịch Covid-19 vào năm 2020-2021, Giáo hội Chính thống giáo Nga đã mất dần tầm ảnh hưởng và tính phù hợp về mặt chính trị trong việc cung cấp nền tảng tư tưởng. Tuy vậy, Giáo hội cũng vẫn có vai trò nhất định trong mục tiêu cuối cùng là thành lập một đế chế Chính thống giáo của Tổng thống V. Putin. Theo đó, ông Putin đưa ra kế hoạch gồm: *Một là*, tạo ra một “thế giới Nga” nhằm thu hút cộng đồng người Nga hải ngoại trên toàn thế giới và lôi kéo họ quay trở lại. Nhà thờ Chính thống giáo đang hợp tác chặt chẽ với Điện Kremlin để thu hút những đồng hương ở nước ngoài này. *Hai là*, thu hút các nhóm bảo thủ xã hội ở châu Âu và Mỹ, và những người theo chủ nghĩa dân tộc Cơ đốc giáo da trắng, những người coi ông Putin là hy vọng tốt nhất của họ để chống lại một phương Tây đa văn hóa, tự do và đang có xu hướng suy tàn (Dẫn theo: Eltchaninoff, 2018).

5. Kết luận

Các nghiên cứu đã làm nổi bật tư tưởng của Tổng thống V. Putin là: đảm

bảo đưa nước Nga trở thành một cường quốc và phương Tây phải coi Nga là một thế lực đáng kính trọng và đáng sợ, có các quyền đặc biệt trong khu vực và có tiếng nói trong mọi vấn đề quốc tế mang tính toàn cầu, như phương Tây đã làm trong thời kỳ Liên Xô, đồng thời Nga sẽ bảo vệ các chế độ chuyên chế và đả phá các nền dân chủ. Tư tưởng này rất cuộc sẽ hướng đến mục tiêu bao trùm của ông Putin là đảo ngược hậu quả của sự sụp đổ của Liên Xô, chia rẽ liên minh xuyên Đại Tây Dương để có thể mở đường cho ông Putin thực hiện mục tiêu cuối cùng của mình: xóa bỏ trật tự quốc tế tự do thời hậu Chiến tranh Lạnh, dựa trên luật lệ do châu Âu, Nhật Bản và Hoa Kỳ thúc đẩy, ủng hộ một trật tự có thể mang đến nhiều lợi ích hơn cho nước Nga.

Trong số những yếu tố được coi là cốt lõi của tư tưởng Putin, các nhà nghiên cứu có những quan điểm khác nhau về việc yếu tố nào được ưu tiên hơn. Một số người cho rằng, tư tưởng quan trọng nhất của Nga hiện nay là tinh thần chống phương Tây, đòi hỏi Nga phải đưa ra con đường đặc biệt của mình, khác biệt với phương Tây. Một số khác lại coi sự thống trị của Nhà nước, thế giới quan đế quốc mới là tư tưởng cốt lõi nhất (Theo: Taylor, 2018). Nhưng cho dù là gì, thì cả ba yếu tố được đề cập trong bài viết dường như đã được bộc lộ tương đối rõ ràng trong các chính sách của các chính quyền Nga nói chung, chính quyền Putin nói riêng và thấm sâu trong trái tim và tâm trí của hầu hết người dân Nga □

Tài liệu tham khảo

1. Anishchuk, Alexei (2014), “Putin accused United States of damaging world order”, *Reuters* dated 24/10/2014, <https://www.reuters.com/article/world/putin-accuses-united>

- states-of-damaging-world-order-idUSK CN0ID1A2/
2. Barbashin, Anton, Thoburn, Hannah (2014), “Putin’s brain. Alexander Dugin and the philosophy behind Putin’s invasion of crimea”, *Foreign Affairs* dated March 31, <https://www.foreignaffairs.com/articles/russia-fsu/2014-03-31/putins-brain>
 3. Nguyễn Văn Dũng (2018), “Vài nét về Giáo hội Chính thống giáo Nga”, Trang thông tin điện tử Ban Tôn giáo Chính phủ ngày 16/7/2018, https://btgcp.gov.vn/nghien-cuu-khoa-hoc-va-trao-doi-y-kien/Vai_net_ve_Giao_hoi_Chinh_Thong_giao_Nga-postjvnJDG3xp.html
 4. Eltchaninoff, Michel (2018), *Inside the mind of Vladimir Putin*, C. Hurst & Co., London.
 5. Hunter, Robert (2022), “The Ukraine crisis: Why and what now?”, *Survival: Global Politics and Strategy*, 64 (1), pp. 7-28.
 6. Kurevlev, Kirill (2023), “Russian President’s six geopolitical principles can be named ‘Putin’s Doctrine’: Expert”, *Sputniknews*, 06/10/2023, <https://en.sputniknews.africa/20231006/russian-presidents-six-geopolitical-principles-can-be-named-putins-doctrine-expert-argues-1062590835.html>
 7. Menkiszak, Marek (2014), *The Putin doctrine: The formation of a conceptual framework for Russian dominance in the post-Soviet area*, Centre for Eastern Studies, 27/3/2014, <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-commentary/2014-03-27/putin-doctrine-formation-a-conceptual-framework-russian>
 8. Nguyễn Hồng Nhung (2022), “Xung đột Nga - Ukraine đầu thế kỷ XXI dưới góc nhìn chủ nghĩa dân tộc”, *TNU Journal of Science and Technology*, 227 (09).
 9. Okara, Andrey (2007), “Sovereign democracy: A new Russian idea or PR project?”, *Russia in Global Affairs*, No. 3, July/September, <https://eng.globalaffairs.ru/articles/sovereign-democracy-a-new-russian-idea-or-a-pr-project/>
 10. Hồ Sĩ Quý (2022), “Học thuyết Tân Á-Âu của Aleksandr Gelievich Dugin và hệ lụy địa chính trị của nó”, *Thông tin Khoa học xã hội*, số 11 (479), tr. 3-15.
 11. Rodkiewicz, Witold; Rogoża Jadwiga (2015), “Potemkin conservatism: An ideological tool of the Kremlin”, *Point of View*, Centre for Eastern Studies, No. 48, 2/2015
 12. Stent, Angela (2022), “The Putin doctrine”, *Foreign Affairs* dated 27/01/2022, <https://www.foreignaffairs.com/articles/ukraine/2022-01-27/putin-doctrine>
 13. Suslov, Mikhail (2024), *Putinism - Post-Soviet Russian regime ideology*, Routledge, London.
 14. Taylor, Brian (2018), *The Code of Putinism*, Oxford University Press, New York.
 15. Zakaria, Fareed (2014), “The rise of Putinism”, *The Washington Post* dated 31/7/2014, https://www.washingtonpost.com/opinions/fareed-zakaria-the-rise-of-putinism/2014/07/31/2c9711d6-18e7-11e4-9e3b-7f2f110c6265_story.html